МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

КАФЕДРА ФІНАНСОВОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

ВИПУСКНА РОБОТА

на тему: **«Міжнародне співробітництво у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом»**

Здобувача вищої освіти ІІ рівня, ІІ курсу, ПМФЗ-23-1 групи,
спеціальності 081 «Право»

освітня програма «Правове забезпечення фінансової безпеки держави»

(підпис) Монаршенко Каріна Володимирівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник (підпис) Шилінгов Володимир Сергійович к.ю.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної програми (підпис) Білоус Віктор Тарасович, д.ю.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри фінансового та податкового права
протокол від «09» січня 2025 р. № 8.

Завідувач кафедри (підпис) Глух Марина Василівна, к.ю.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2025

Реєстрація №9 04.01.2025 р. _____
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 07.01.2025 р. _____
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту добре 12.02.2025 р. _____
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: _____ М.В. Кармаліта
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: _____ М.В. Глух
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ В.Т. Бі..оус
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ А.В. Гарбінська-Руде
(підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	**від 0 до 10**	10		
2. Роздатковий матеріал	**від 0 до 5**	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	**від 0 до 25**	25		
5. Апробація (участь у конференціях)	**від 0 до 10**			
РАЗОМ БАЛІВ	**від 0 до 50**	40		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	**від 0 до 100**	80		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
80	B	добре	12.02.25	

АНОТАЦІЯ

ВНУТРІШНІЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Метою даної роботи є дослідження особливостей міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом.

Виходячи з поставленої мети було визначено наступні **завдання:**

- дослілити основні аспекти заснування й діяльність Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;
- розкрити правовий статус Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;
- проаналізувати поняття й сутність міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом;
- висвітлити особливості міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом;
- розглянути проблемні питання реалізації механізму повернення активів, одержаних корупційним шляхом, у національному кримінальному судочинстві;
- охарактеризувати упровадження в діяльність органів досудового розслідування України кращих практик і стандартів Європейського Союзу у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у ході організації міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом.

Предметом дослідження є міжнародне співробітництво у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом.

Методи дослідження. Історичний метод для вивчення заснування й діяльності Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів; порівняльний метод був використаний для порівняння міжнародних стандартів з українським законодавством, що допомогло зрозуміти рівень відповідності національного права міжнародним вимогам; метод системного аналізу – для дослідження особливостей міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом; метод аналізу юридичної практики – для огляду проблемних питань реалізації механізму повернення активів, одержаних корупційним шляхом у національному кримінальному судочинстві; метод узагальнення – огляд можливостей впровадження в діяльність органів досудового розслідування України кращих практик і стандартів Європейського Союзу у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом; аналіз першоджерел та літератури - опрацювання наукових статей, монографій, архівних матеріалів з теми дослідження.

Кваліфікаційна робота містить 53 сторінки, список використаних джерел з 43 найменування.

Ключові слова: управління активами, міжнародне співробітництво, корупція.

Структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 43. Загальна кількість сторінок складає 53 сторінки.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2025 р.
Рік захисту роботи 2025 р

ANNOTATION

INTERNAL FINANCIAL CONTROL IN PUBLIC ADMINISTRATION

The aim of this work is to study the peculiarities of international cooperation in the field of detection, tracing, and management of assets obtained illegally. Based on the set goal, the following tasks were defined:

• to investigate the main aspects of the establishment and activities of the National Agency of Ukraine for the Detection, Tracing, and Management of Assets Derived from Corruption and Other Crimes;
• to disclose the legal status of the National Agency of Ukraine for the Detection, Tracing, and Management of Assets Derived from Corruption and Other Crimes;
• to analyze the concept and essence of international cooperation in the field of detection, tracing, and management of assets obtained illegally;
• to highlight the peculiarities of international cooperation in the field of detection, tracing, and management of assets obtained illegally;
• to consider problematic issues in the implementation of the mechanism for returning assets obtained through corruption within national criminal proceedings;
• to characterize the introduction of the best practices and standards of the European Union into the activities of pre-trial investigation bodies of Ukraine in the field of detection, tracing, and management of assets obtained illegally.

The object of the research is the social relations that arise in the process of organizing international cooperation in the field of detection, tracing, and management of assets obtained illegally. The subject of the research is international cooperation in the field of detection, tracing, and management of assets obtained illegally.

Research methods: The historical method was used to study the establishment and activities of the National Agency of Ukraine for the Detection, Tracing, and Management of Assets Derived from Corruption and Other Crimes; the comparative method was used to compare international standards with Ukrainian legislation, which helped understand the level of national law compliance with international requirements; the system analysis method was applied to study the peculiarities of international cooperation in the field of detection, tracing, and management of assets obtained illegally; the legal practice analysis method was used to review problematic issues in the implementation of the mechanism for returning assets obtained through corruption within national criminal proceedings; the generalization method was applied to review the possibilities of introducing the best practices and standards of the European Union into the activities of pre-trial investigation bodies of Ukraine in the field of detection, tracing, and management of assets obtained illegally; and analysis of primary sources and literature was conducted to review scientific articles, monographs, and archival materials on the research topic.

The qualification paper contains 53 pages, with a list of 43 references.
Keywords: asset management, international cooperation, corruption.
Structure of the work: The paper consists of an introduction, three chapters, conclusions, and a list of references, which includes 43 items. The total number of pages is 53.
Year of completion: 2025.
Year of defense: 2025.

ЗМІСТ

ВСТУП……..……..……..……....….11

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ, ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ……..……..……..……...…..14

1.1. Заснування й діяльність Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів…14

1.2. Правовий статус Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів……..…22

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ, ЩО ОДЕРЖАНІ НЕЗАКОННИМ ШЛЯХОМ……..……..……..……..28

2.1. Поняття й сутність міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом……..……28

2.2. Особливості міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом……..……35

РОЗДІЛ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ, ЩО ОДЕРЖАНІ НЕЗАКОННИМ ШЛЯХОМ……..……..…42

3.1. Проблемні питання реалізації механізму повернення активів, одержаних корупційним шляхом у кримінальному судочинстві……42

3.2. Упровадження в діяльність органів досудового розслідування України кращих практик і стандартів Європейського Союзу у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом……..……49

ВИСНОВКИ……..……..……..……..……53

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..……..……..……56

ВСТУП

Міжнародне співробітництво у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними незаконним шляхом, стало надзвичайно актуальним у сучасному глобалізованому світі. Зростаюча взаємозалежність економік та розвиток новітніх технологій спрощують переміщення капіталів через кордони, що, у свою чергу, ускладнює боротьбу з фінансовими злочинами. Незаконно набуті активи можуть швидко потрапляти в офшорні зони, бути інвестованими в міжнародні компанії або використовуватися для підриву економічної стабільності держав.

У цьому контексті міжнародне співробітництво стає ключовим елементом ефективної протидії фінансовим злочинам. Зусилля національних урядів, правоохоронних органів і судових систем часто виявляються недостатніми без тісної координації з міжнародними партнерами. Спільні дії, обмін інформацією та ресурси між країнами дозволяють не тільки виявляти та блокувати незаконно здобуті активи, але й забезпечувати їх повернення до легального обороту.

Процес боротьби з корупцією в Україні супроводжується постійними змінами в антикорупційному законодавстві,, що у свою чергу свідчить про недосконаліть організаційних і функціональних аспектів державного механізму протидії корупції, а також про незавершеність антикорупційної реформи, що негативно позначається на ефективності боротьби з корупцією. Ці обставини підкреслюють важливість розгляду діяльності та повноважень Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – АРМА).

Для проведення комплексного дослідження були використані наукові доробки у сфері запобігання та протидії корупції. Безпосередньо системі виявлення, розшуку та управління активами присвячували свої

наукові пошуки такі українські і закордонні вчені, як Г.В. Буяжди, О.Ю. Бусол, Л.А. Гарбовський, Р.В. Гречанюк, А.М. Да-видюк, Дж.А. Липало, Д.І. Йосифович, Г. Клеменчіч, А.О. Кладченко, М.І. Хавронюк, О.І. Пархоменко-Куцевіл, А.В. Пономаренко, Г.А. Терещук, В.М. Сигидин, Я. Стусек, О.І. Резнікова, А.А. Приходько, Д.В. Шиян та інші. Проте, незважаючи на значну кількість проведених наукових досліджень, багато питань у цій сфері потребують додаткового аналізу.

Метою даної роботи є дослідження особливостей міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом.

Виходячи з поставленої мети було визначено наступні **завдання:**

- дослілити основні аспекти заснування й діяльність Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;
- розкрити правовий статус Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;
- проаналізувати поняття й сутність міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом;
- висвітлити особливості міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом;
- розглянути проблемні питання реалізації механізму повернення активів, одержаних корупційним шляхом, у національному кримінальному судочинстві;
- охарактеризувати упровадження в діяльність органів досудового розслідування України кращих практик і стандартів

Європейського Союзу у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у ході організації міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом.

Предметом дослідження є міжнародне співробітництво у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом.

Методи дослідження. Історичний метод для вивчення заснування й діяльності Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів; порівняльний метод був використаний для порівняння міжнародних стандартів з українським законодавством, що допомогло зрозуміти рівень відповідності національного права міжнародним вимогам; метод системного аналізу – для дослідження особливостей міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом; метод аналізу юридичної практики – для огляду проблемних питань реалізації механізму повернення активів, одержаних корупційним шляхом у національному кримінальному судочинстві; метод узагальнення – огляд можливостей впровадження в діяльність органів досудового розслідування України кращих практик і стандартів Європейського Союзу у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом; аналіз першоджерел та літератури - опрацювання наукових статей, монографій, архівних матеріалів з теми дослідження.

Структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 43. Загальна кількість сторінок складає 53 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ, ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ

1.1. Заснування й діяльність Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

Протидія корупції та хабарництву є актуальною проблемою, особливо для України, де корупція загрожує національній безпеці та конституційному ладу. Це складне явище, зумовлене різними соціально-правовими факторами. Антикорупційна політика повинна бути комплексною, включаючи різні правові механізми та інструменти. Важливим є розробка методик для ефективної протидії корупції та встановлення порядку її розслідування, що поєднує адміністративно-правові та кримінально-процесуальні аспекти [1, с. 70].

Корупційні злочини вчиняються для отримання вигоди або привілеїв для себе, близьких або сторонніх осіб, часто в інтересах корпоративних або злочинних груп. В Україні ухвалено спеціальні антикорупційні закони та внесено зміни до Кримінального кодексу та інших актів, що мають антикорупційний характер [2]. Проте практика застосування законів у цій сфері показує, що існуючі правові засоби боротьби з корупційними правопорушеннями є недостатньо ефективними.

Однією з важливих інституційних новацій у сфері протидії корупції стало створення АРМА. АРМА, є новоствореним органом зі спеціальним статусом, до повноважень якого належить виявлення та розшук активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, а також управління цими активами [3].

Так, «під час реалізації повноважень АРМА виникають два абсолютно різні види правовідносин, кожен із яких має свою специфіку. Йдеться про здійснення заходів з виявлення та розшуку активів й управління ними. Дійсно, базова мета вчинення корупційних злочинів – це фінансова вигода. Дієвим засобом запобігання та боротьби з корупціонерами є забезпечення правових наслідків за вчинення кримінальних злочинів через унеможливлення одержання фінансових результатів своєї злочинної діяльності. Найбільш ефективним засобом боротьби є застосування заходів юридичної відповідальності за вчинення цих злочинів, а також об'єктивне виявлення, арешт та конфіскація активів, одержаних протиправним способом» [4, с. 241].

Агентство довелося виводити з крутого піке, в якому воно перебувало. Майже нульові результати діяльності у попередні періоди поставили під серйозне питання існування самого Агентства. Але 2023-й рік став переламним для АРМА [5].

У 2023 році АРМА продемонструвало рекордні показники. Так, надходження до Держбюджету України у 2023 році склали 191 млн грн, з яких 101,3 млн грн - від управління активами АРМА (у 2022 році - 34,79 млн грн), а 89,7 млн грн - інші доходи, в тому числі від реалізації активів, що перебували в управлінні АРМА (у 2022 році - 0 грн). При цьому видатки з Державного бюджету для забезпечення діяльності АРМА у 2023 році склали 171,7 млн грн. Таким чином економічний ефект від діяльності АРМА вперше перевищив розмір витрат держави на його утримання [5].

Застосування нових підходів до стратегії управління арештованими активами дало позитивну динаміку щодо сплачених доходів управителями до державного бюджету України. І в 2024 році АРМА продовжує набирати обертів [5]. Крім того, «протягом 2023 року: від реалізації арештованих активів на рахунки АРМА надійшло 570,64 млн грн, які були розміщені на депозитних рахунках і принесли понад 45,33 млн грн доходу; повернуто законним власникам 68,3 млн грн, $1,42 млн та 100 тис євро, виконуючи

судові рішення, які набрали силу; депозитний портфель АРМА сягнув рекордного значення 1,8 млрд грн.; прийнято рішення про придбання ОВДП «Військові облігації» за рахунок коштів, які розміщені на депозитному рахунку в державному банку, на суму понад 2, 835 млрд грн.; загальний обсяг ОВДП «Військові облігації» на рахунку в цінних паперах АРМА в депозитарній установі АТ «Укрексімбанк» складає 3 602 934 штук на суму 3, 701 млрд грн.; дохід від придбання ОВДП «Військові облігації» за 2023 рік склав 195,86 млн грн.; кількість запитів щодо розшуку активів, які надійшли до Агентства, – майже 13 000 звернень, що перевищує показник попереднього року майже на 40%, що свідчить про зростаючу ефективність та авторитет АРМА на національному та міжнародному рівнях» [5].

Статистичні дані з доступних джерел демонструють зростаючу ефективність діяльності АРМА (табл. 1.1) [5].

Таблиця 1.1

Інформація щодо виявлених та розшуканих упродовж 2024 року активів (станом на 19.08.2024)

Назва	Кількість
Авіаційний/повітряний транспорт (од.)	19
Автомобільний транспорт (од.)	9548
Віртуальні активи (еквівалент usd/usdt)	2346
Грошові кошти (гривня)	4260837937
Грошові кошти (долар)	21826656
Грошові кошти (євро)	14647099
Авіаційний/повітряний транспорт (од.)	19
Грошові кошти, інші валюти (еквівалент грн)	4136614
Деревина (куб.)	9183
Житлова нерухомість (од.)	4008
Залізничний транспорт (од.)	12
Зброя (од.)	884

Земельні ділянки (од.)	18711
Інше майно (товари) (од.)	28
Майнові права інтелектуальної власності, Нематеріальні активи (од.)	434
Морський та річковий транспорт (од.)	259
Нежитлова нерухомість (од.)	3783
С/г продукція (кг.)	229377415
Сільськогосподарська техніка з комплектуючими (од.)	2043
Тварини (од.)	20151
Фінансові зобов'язання (гривня)	23765
Фінансові зобов'язання (долар)	1300
Цінні папери (грн.)	3110780510
Цінні папери (дол.)	3235000
Частки у статутних капіталах (грн.)	29660408918
Частки у статутних капіталах за кордоном (екв грн)	107960262

Заснування АРМА є результатом, виконання Україною Меморандуму про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом (далі – ЄС) як Кредитором щодо отримання Україною макрофінансової допомоги ЄС в сумі до 1 мільярда 800 мільйонів євро (ратифіковано Законом від 18.06.2015 № 538-VIII) [6], згідно з яким наша держава зобов’язалася визначити установу, яка буде діяти як управління з повернення активів (пункт 6 (c) містить таке формулювання: «продовжать докладати зусиль для відновлення активів у державних банках, використовуючи всі існуючі інструменти для врегулювання проблемних активів, зокрема способом проведення дій через суди та кримінального переслідування, де це необхідно, та продовжать оприлюднення всебічних щопіврічних звітів про повернення активів в державних банках») [6].

Відповідно до законодавства АРМА є «центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та

реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковано у кримінальному провадженні чи стягнено за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими» (ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів») [3].

Діяльність АРМА з виявлення та розшуку активів здійснюється за аналогом установ з повернення активів, які успішно функціонують у державах-членах ЄС відповідно до рішення Ради ЄС від 6 грудня 2007 року № 2007/845/ЈНА та інших актів права ЄС [7]. Так, Г. В. Буяджи наголошує, що «створення АРМА стало наслідком виконання низки міжнародних зобов'язань України перед ЄС та імплементації європейського законодавства у право України. Крім того, поява такого орану в Україні відповідає тенденціям розвитку діяльності з розшуку та управління активами та є логічним продовженням створення аналогічних інституцій в Європі» [19, с. 146].

В країнах ЄС для виявлення, розшуку та управління активами зазвичай створюють установи в складі поліцейських органів (Австрія, Чехія, Естонія, Фінляндія, Німеччина, Угорщина, Словаччина, Польща, Шотландія, Латвія) або судової влади, зокрема прокуратури (Люксембург, Бельгія, Швеція, Іспанія). В деяких країнах, таких як Румунія, Данія, Кіпр і Болгарія, ці органи функціонують як окремі установи. Україна обрала створення окремого органу – АРМА. Згідно з ч. 1 ст. 9 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами», «основні функції АРМА включають виявлення і розшук активів, їх оцінку за зверненням слідчих, детективів, прокурорів,

суддів; організацію обліку й управління активами, ведення реєстру активів, накладених арештом, а також надання консультаційної допомоги» [8].

З метою реалізації своїх повноважень АРМА розробила ряд нормативно-правових актів у сфері взаємодії з іншими правоохоронними органами щодо виявлення та розшуку активів. Йдеться про «Порядок взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів», затверджений наказом АРМА, Національного антикорупційного бюро України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України від 20.10.2017 № 115/197-о/297/586/869/857, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 02.11.2017 № 1342/31210 [9], «Порядок взаємодії АРМА і Державного бюро розслідувань щодо виявлення та розшуку активів», затверджений наказом АРМА, Державного бюро розслідувань від 26.04.2021 № 151/262, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 14.05.2021 за № 642/36264 [10], «Порядок взаємодії АРМА і Бюро економічної безпеки України щодо виявлення та розшуку активів», затверджений наказом АРМА, Бюро економічної безпеки України від 22.02.2022 № 54/50 [11] та «Порядок взаємодії АРМА та Офісу Генерального прокурора щодо виявлення та розшуку активів в межах міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій» затверджений наказом АРМА, Офісу Генерального прокурора від 24.05.2022 № 75/81 [12].

Метою установ із розшуку активів у країнах ЄС та інших юрисдикціях є пошук і надання правоохоронним органам інформації про активи, які можуть бути арештовані, як з національних, так і з іноземних джерел. Ця функція схожа на міжнародну правову допомогу, але не замінює її повністю. Міжнародна правова допомога є ширшим інструментом співпраці у розслідуванні злочинів і реалізується центральними органами за міжнародними угодами. В Україні цю функцію

виконують Генеральна прокуратура та Міністерство юстиції, а матеріали міжнародної правової допомоги можуть використовуватися як докази в кримінальних провадженнях [19, с. 144].

Функція транскордонного обміну інформацією про активи, які можуть бути арештовані, є вужчою за міжнародну правову допомогу і охоплює лише пошук інформації про таке майно. Її виконують спеціально призначені офіси, і вона може реалізовуватись на основі взаємності без укладення міжнародних угод. Дані, отримані таким чином, зазвичай не використовуються як доказ у кримінальних розслідуваннях, але достатні для накладення арешту на майно. Цей механізм був розроблений як доповнення до міжнародної правової допомоги для швидшого та менш формального обміну інформацією через телекомунікаційні засоби.

Транскордонний розшук активів може відбуватись у два етапи. Спочатку проводиться оперативний розшук через мережі установ, подібних до Національного агентства, для їх арешту. Потім, на основі отриманої інформації, надсилається запит про міжнародну правову допомогу для конфіскації активів. Взаємодія між установами здійснюється через спеціалізовані мережі або на основі взаємності, без укладення міжнародних угод.

Однією з основних функцій АРМА є підготовка пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку активів, розроблення проектів нормативно-правових актів з цих питань. АРМА здійснює виявлення та розшук активів у кримінальному, цивільному й адміністративному процесах у випадках і на підставах, визначених законодавством. Водночас виявлення активів –діяльність з установлення факту існування активів, а розшук активів – це діяльність із визначення місця розміщення активів [1, с. 72]. Підкреслимо, що можливість самостійно здійснювати свої процесуальні повноваження щодо виявлення та розшуку активів АРМА може лише через використання такого інструменту, як «запит до державних органів, органів місцевого

самоврядування з метою отримання інформації, необхідної для виконання обов'язків АРМА» (ч. 1 ст. 10 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»), а також через доступ до широкого масиву статистичних даних у різноманітних базах даних, створених органами публічного управління [3]. АРМА має доступ до інформації про фізичних та юридичних осіб в Україні, але для її швидкої обробки використовує спеціалізовану аналітично-пошукову систему. Це дозволяє ефективно виявляти та розшукувати активи для накладення арештів чи стягнення до бюджету [1, с, 73].

Так, у діяльності АРМА втілюється доктрина «intelligence-led policing (ILP ризикової системи)» [1, с. 73]. Наголосимо, що в сучасному світі спостерігається перехід від традиційної правоохоронної діяльності, яка ґрунтується на реагуванні на вже виявлені правопорушення, до нової моделі, що базується на аналізі різноманітних розвідувальних даних з метою попередження правопорушень. Це зумовлює зміни в принципах розслідування та в формуванні системи доказів.

Виявлення важливої інформації здійснюється через аналітичний аналіз даних, що є у розпорядженні державних органів. АРМА застосовує концепцію аналітичної розвідки (ILP), що змінює традиційну "реактивну" модель і дозволяє приймати рішення на основі фактичних даних. Цей підхід сприяє проактивному управлінню в боротьбі з злочинністю та транснаціональними загрозами, зокрема в управлінні активами від правопорушень.

Отже, АРМА є новим правоохоронним органом зі спеціальним статусом, відповідальним за виявлення та розшук активів, які можуть підлягати арешту в рамках кримінального провадження, а також за їх управління. В діяльності АРМА реалізується концепція «intelligence-led policing» (ILP ризикової системи) у частині виявлення та розшуку активів. На жаль, аспекти виявлення і розшуку активів, що походять від

корупційних і інших злочинів, недостатньо врегульовані на рівні процесуального законодавства. АРМА має можливість самостійно виконувати свої процесуальні повноваження щодо виявлення та розшуку активів лише через використання механізму запитів до державних органів та органів місцевого самоврядування для отримання необхідної інформації, як це передбачено Законом України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів».

1.2. Правовий статус Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

Правовий статус АРМА визначає його функціональні можливості та межі діяльності, що є суттєвими для забезпечення ефективності боротьби з корупцією та забезпечення справедливості в Україні. У цьому контексті, аналіз правового статусу АРМА є важливим для розуміння його ролі у правовій системі та оцінки ефективності його роботи. Правову основу діяльності АРМА становлять Конституція України, міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» та інші закони України, а також прийняті відповідно до них інші нормативно-правові акти.

Для створення АРМА існували такі внутрішні та зовнішні передумови, як потреба у вдосконаленні механізмів виявлення та розшуку активів, які було незаконно виведено за межі України внаслідок вчинення корупційних та інших злочинів, а також необхідність запровадження прозорих та ефективних механізмів управління арештованими активами та зобов'язання України в рамках виконання Плану дій щодо лібералізації

ЄС візового режиму для України, обов'язкових для України рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та інших міжнародних зобов'язань України.

Згідно з ст. 3 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», «Головою Національного агентства може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи у галузі права не менше п'яти років, досвід роботи на керівних посадах в органах влади, органах місцевого самоврядування, юридичних особах в Україні або за кордоном чи у міжнародних організаціях не менше трьох років, володіє державною мовою та здатний за своїми діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати відповідні службові обов'язки. Щодо його повноважень, то Голова організовує та контролює роботу Національного агентства, несе персональну відповідальність за прозорість діяльності Національного агентства та результати його роботи, призначає на посади та звільняє з посад службовців Національного агентства, у межах повноважень видає накази та доручення та здійснює інші повноваження відповідно до закону» [3].

Щодо дослідження функцій та повноважень АРМА, то важливо виділити основні. Національне агентство «виконує такі функції, як: проведення аналізу статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації про виявлення, розшук та управління активами; підготовка пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, розроблення проєктів нормативно-правових актів з цих питань; здійснення заходів з виявлення, розшуку, проведення оцінки активів за зверненням слідчого, детектива, прокурора, суду (слідчого судді); організація здійснення заходів, пов'язаних з проведенням оцінки, веденням обліку та управлінням активами; формування та ведення Єдиного державного реєстру активів, на

які накладено арешт у кримінальному провадженні; здійснення співробітництва з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку та управління активами, іншими компетентними органами іноземних держав, відповідними міжнародними організаціями; участь у забезпеченні представництва прав та інтересів України у закордонних юрисдикційних органах у справах, пов'язаних з поверненням в Україну активів, одержаних від корупційних та інших кримінальних правопорушень» [13, с. 106].

Національне агентство «з метою виконання своїх функцій здійснює такі повноваження:

– безоплатно отримує необхідну інформацію від державних органів та органів місцевого самоврядування. Суб'єкти зобов'язані надати інформацію протягом трьох робочих днів або повідомити про неможливість надання з обґрунтуванням причин. Строк може бути подовжено на два календарні дні;

– має доступ до Єдиного реєстру досудових розслідувань (у порядку та обсязі, визначених спільним наказом Офісу Генерального прокурора та Національного агентства), автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користується державними, у тому числі урядовими засобами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами;

– приймає з питань, що належать до його компетенції, обов'язкові для виконання нормативно-правові акти;

– виносить приписи про усунення порушень вимог законодавства з питань, пов'язаних з проведенням оцінки, веденням обліку та управлінням активами, у межах його повноважень;

– звертається до суду з позовами (заявами) щодо визнання незаконними нормативно-правових актів, індивідуальних рішень, виданих

(прийнятих) з порушенням встановлених цим Законом вимог та обмежень, визнання недійсними правочинів;

– ініціює проведення службового розслідування, вжиття заходів до притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні цього Закону, надсилає до правоохоронних органів матеріали, що свідчать про факти таких правопорушень;

– складає протоколи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до повноважень Національного агентства, застосовує передбачені законом заходи щодо забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення» [3].

АРМА є унікальним органом в Україні, який взаємодіє з органами досудового розслідування, прокуратури та суду у питаннях розшуку, виявлення, оцінки та управління активами. Вона також допомагає у пошуку місць зберігання арештованих активів і надає консультації з цих питань. АРМА авторизувалося в Камденській мережі CARIN, Глобальній мережі Інтерполу з розшуку активів, отримало доступ до захищеної системи зв'язку Інтерполу (I-SECOM) та співпрацює з ініціативою StAR. АРМА також долучилось до Платформи з повернення активів ЄС, започаткувало співробітництво з Карибським регіоном і отримало позитивну відповідь щодо двостороннього партнерства з ARINCARIB [14, с. 146].

Відповідно до статті 568 Кримінального процесуального кодексу України, «на підставі запиту про міжнародну правову допомогу відповідні органи України проводять передбачені цим Кодексом процесуальні дії, а також інші передбачені спеціальним законом дії з метою виявлення та арешту майна, грошей і цінностей, отриманих злочинним шляхом, а також майна, яке належить підозрюваним, обвинуваченим або засудженим особам» [15].

Детальніше розглянемо приклади країн ЄС. Наприклад, в Італії суд накладає арешт на активи без слухань особи, стосовно якої ведеться

слідство. Активи передаються під нагляд судової адміністрації та компетентних органів. Національне агентство з управління арештованими та конфіскованими активами допомагає суду вжити необхідні заходи щодо використання майна, при цьому його роль у управлінні конфіскованими активами є ключовою [13, с. 108].

Щодо Румунії, то арешт активів здійснює безпосередньо прокурор у порядку кримінального розслідування або суд за поданням прокурора. Відмінність від італійської моделі полягає у тому, що управління арештованим майном є розділеним між декількома суб'єктами та Національним агентством як допоміжним та другорядним органом. У 2015 році в Румунії було прийнято Закон «Про створення, організацію та діяльність Національного агентства з управління арештованими активами», який передав функцію управління арештованим майном від Офісу з повернення активів Міністерства юстиції Румунії до нового агентства.

У Болгарії управління конфіскованим майном регулюється Законом про антикорупцію. Ключовим органом є Комісія з боротьби з корупцією та конфіскації незаконно набутого майна, яка ухвалює рішення про арешт майна. Для управління конфіскованими активами створено Міжвідомчий комітет, який співпрацює з Комісією та приймає рішення на регулярних засіданнях.

У Франції управління арештованим і конфіскованим майном здійснює Агентство з питань управління та повернення майна. «Арешт майна виконує поліція, а суд призначає управителя. Якщо власник недоступний або є суперечки щодо прав власності, актив передається під управління Агентства. Прокурор або суд може ухвалити рішення про знищення чи продаж активу, якщо він більше не потрібен для розслідування або управління призведе до зменшення його вартості» [13, с. 109]. Як бачимо, у кожній вищезазначеній країні ЄС існує орган, так чи

інакше пов'язаний з управлінням арештованим майном, кожна із перелічених інституцій має свої особливості у процесі функціонування.

Отже, відповідно до міжнародного співробітництва та обов'язку виконання міжнародних зобов'язань перед ЄС було створення агентства. АРМА, є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, уповноваженим на формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, які можуть бути арештовані у кримінальному провадженні. Створення такого органу в Україні є тенденцією розвитку з розшуку та управління активами та є аналогом до інституцій, які існують у ЄС.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ, ЩО ОДЕРЖАНІ НЕЗАКОННИМ ШЛЯХОМ

2.1. Поняття й сутність міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом

Міжнародне співробітництво у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом, стало надзвичайно актуальною темою в умовах глобалізації та зростаючих загроз фінансовій безпеці. Злочинна діяльність, така як корупція, відмивання грошей та фінансування тероризму, ставить під загрозу стабільність національних економік і підриває основи правопорядку в багатьох країнах. У зв'язку з цим, країни все частіше усвідомлюють необхідність об'єднання зусиль для боротьби з цими викликами. «На шляху України до Європейської інтеграції, налагодження механізму міжнародної співпраці щодо розшуку та поверненню незаконних активів – є пріоритетним напрямком діяльності, адже Україна взяла на себе міжнародні зобов'язання активно боротися проти корупції, відмивання коштів та організованої злочинності. Повернення активів є одним з інструментів протидії зазначеним явищам, а також запобіганню вчинення нових правопорушень» [20, с. 298].

Так, Т. Г. Фоміна відзначає, що в загальному «міжнародне співробітництво – це правовідносини, що виникають між правоохоронними і судовими органами України з відповідними компетентними органами іноземних держав у зв'язку із вчиненням особою правопорушення» [25, с. 274].

С. М. Перепьолкін в своєму дослідженні наводить думку А. С. Проскуріна, який визначає міжнародне співробітництво як «спрямованість

і рівень розвитку міжнародних відносин, що характеризуються цілеспрямованим розвитком зв'язків у різних сферах». За його словами, міжнародне співробітництво є альтернативою міжнародній конфронтації та виникає як результат зміцнення взаєморозуміння і довіри між державами на основі спільності інтересів [27, с. 8].

В. Моравецький, аналізуючи боротьбу та співробітництво в міжнародних відносинах, зазначав, що «основою співпраці має бути відповідність інтересів країн, яка визначає рівень і глибину співробітництва. Існують різні варіанти цієї відповідності, а поняття спільності інтересів охоплює відносини між державами з високою однорідністю в соціально-економічному устрої, ідеології та політичних цілях, що призводить до солідарності та спільних дій» [28, с. 8]. Різнорідні та суверенні держави прагнуть досягти своїх вигод, враховуючи інтереси інших лише через побоювання негативних наслідків. В таких умовах збіг інтересів є кон'юнктурним явищем, де основною метою є максимальна вигода, що часто призводить до конфліктів, особливо між країнами з різними соціально-економічними системами [27, с. 9].

Розглядаючи концепцію державних інтересів у міжнародному праві, А.А. Маєвська зазначає, що інтерес можна охарактеризувати як усвідомлену потребу. Ці потреби визначаються специфічними внутрішніми та зовнішніми умовами існування кожної держави, такими як географічне положення, розмір території, ресурси, рівень індустріалізації, продуктивність сільського господарства, національний склад населення, історичні традиції та місце в системі міжнародних відносин. Усі ці фактори об'єктивно формують потреби держави і визначають її інтереси. Інтереси країн можуть як збігатися, так і конфліктувати [29, с. 12-13].

Міжнародне співробітництво – це регулярна, цілеспрямована та координована діяльність учасників міжнародних відносин, що здійснюється на основі норм міжнародного права для досягнення спільних цілей. Так, метою такого співробітництва є: узгодження кваліфікації

міжнародних правопорушень; надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах, включаючи екстрадицію злочинців; координація зусиль та заходів для запобігання і припинення правопорушень; боротьба з найбільш небезпечними категоріями правопорушень; спільне вирішення конкретних тактичних завдань розслідування, таких як розшук переховуваних злочинців і крадених речей; боротьба з транснаціональними злочинами в певних сферах, таких як транспорт і зовнішня торгівля; забезпечення невідворотності покарання.

Сучасному міжнародному співробітництву у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом властиві такі «основні ознаки:

1) воно є різновидом міжнародного співробітництва, елементом системи міжнародних відносин, від сутності яких залежить його характер та зміст;

2) міжнародне співробітництво у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом – це один із видів спільної діяльності держав в особі уповноважених на те органів, яка виникає на основі формування й цілеспрямованого проведення ними зовнішньої політики, що ґрунтується на спільності або збігові державних інтересів. Міжнародне співробітництво має погоджувальний, координаційний характер і виникає та розвивається між рівноправними суб'єктами міжнародного права (переважно між державами);

3) міжнародне співробітництво у сфері виявлення, розшуку та управління незаконно отриманими активами базується на нормах права. Його цілі досягаються за умови реальної правової сили, що забезпечується нормами міжнародного та внутрішньодержавного права, які встановлюють засади співробітництва, правила поведінки, повноваження органів та відповідальність за порушення зобов'язань. Правові норми визначають зміст цього співробітництва;

4) міжнародне співробітництво у сфері виявлення, розшуку та управління незаконно отриманими активами ґрунтується на принципах міжнародного права, зокрема повазі до суверенітету, рівності, співробітництва, сумлінного виконання зобов'язань, а також на спеціальних принципах, таких як взаємність, добровільність, законність, невидача громадян, невідворотність покарання, гуманність та захист прав громадян за кордоном» [27, с. 9-10].

Міжнародне співробітництво має внутрішню диференціацію за різними видами, що обумовлена різними чинниками. Основою для класифікації таких видів можуть слугувати різноманітні фактори, що виникають із змісту міжнародно-правових актів, а також залежать від території, де здійснюється співробітництво, кількості його учасників і об'єкта співпраці. Найбільш вивченим у міжнародному праві є розподіл міжнародного співробітництва за типом суб'єктів і їх кількісним складом. «Зокрема:

1) Залежно від виду суб'єктів міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності можна поділити таким чином: 1) співробітництво між державами; 2) співробітництво між міжнародними організаціями та державами; 3) співробітництво між міжнародними організаціями;

2) За кількісним складом суб'єктів, що беруть участь у міжнародному співробітництві у сфері правоохоронної діяльності, його можна поділити на двостороннє співробітництво (у формі підписання міжнародного договору та здійснення на його основі безпосередніх зв'язків) та багатостороннє співробітництво (через підписання багатостороннього міжнародного договору або в рамках діяльності міжнародної конференції чи роботи міжнародної організації). У свою чергу, двостороннє і багатостороннє співробітництво залежно від території (просторової сфери), на якій воно здійснюється, можна поділити

на таке: 1) універсальне; 2) регіональне; 3) локальне, або субрегіональне; 4) партикулярне;

3) Залежно від виду правоохоронного органу, що бере участь у відносинах міжнародного співробітництва, воно може бути таких видів: 1) міжнародне співробітництво між Службами безпеки; 2) міжнародне співробітництво між міністерствами внутрішніх справ; 3) міжнародне співробітництво між органами прокуратури; 4) міжнародне співробітництво між міністерствами юстиції; 5) міжнародне співробітництво між органами доходів і зборів держав тощо;

4) Види міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності залежно від об'єкта співробітництва можна також поділити на такі: 1) співробітництво з питань запобігання торгівлі людьми; 2) співробітництво з питань боротьби з тероризмом; 3) співробітництво з питань надання міжнародної правової допомоги; 4) співробітництво з питань отримання технічної допомоги; 5) співробітництво з питань надання привілеїв та імунітетів від юрисдикції держави перебування тощо» [27, с. 11-12].

Щодо інших видів міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності, то їх можна класифікувати на підставі таких критеріїв:

– за ступенем відкритості: відкрите (у ньому може брати участь будь-яка держава) і закрите (коло учасників такого співробітництва заздалегідь визначено);

– стосовно майбутнього розвитку: перспективне, яке відкриває нові можливості для спільної діяльності (співпраці); безперспективне – безвихідне;

– за ступенем ефективності: конструктивне й деструктивне;

– за часовими характеристиками: співробітництво, здійснення якого чітко регламентовано часовими рамками (короткострокове, середньострокове, довгострокове); безстрокове тощо.

Слід підкреслити, що зазначений перелік видів міжнародного співробітництва не є вичерпним і може бути розширеним за рахунок інших чинників. Безпосереднє здійснення міжнародного співробітництва відбувається у договірній (шляхом укладення та виконання міжнародних договорів) та інституційній (спільної участі у діяльності різних міжнародних організацій та роботі спеціально скликаних міжнародних конференцій чи створених міжнародних комісій та комітетів) формах.

Так, на думку Р. Крамара, міжнародне співробітництво щодо розшуку та поверненню активів охоплює три аспекти, а саме: 1) взаємна правова допомога; 2) репатріація доходів здобутих злочинним шляхом / корупції; 3) екстрадиція. Кожен з цих аспектів супроводжується наступними проблемами: банківська таємниця; вимога деяких країн щодо взаємного визнання відповідного діяння злочином; повільні темпи обміну інформацією між країнами, зокрема через відмінності в процесуальних системах між країнами [24, с. 141].

На думку Р. Крамара «міжнародний розшук, заморожування і/або арешт злочинних активів мають істотне значення для результатів кримінального розслідування, оскільки оперативне встановлення місця знаходження активів і встановлення контролю над ними в кінцевому підсумку є запорукою подальшого конфіскації і безпосереднього повернення» [23, с. 55]. Автор, проаналізувавши міжнародне правове регулювання та практику в сфері боротьби з переміщенням злочинних активів за кордон і їх поверненням до країн походження, дійшов висновку, що створення національних систем управління арештованими та конфіскованими активами є важливим елементом комплексного міжгалузевого інституту, що займається протидією переміщенню злочинних активів та їх поверненням у рамках кримінального судочинства. Це також представляє новий перспективний напрямок діяльності, заснований на міжнародно-правових стандартах.

На думку А. Біцюка, законодавець, враховуючи міжнародний досвід, розпочав створення правового підґрунтя для протидії незаконним активам, зокрема через ратифікацію міжнародних угод щодо співпраці, визнання активів необґрунтованими та їх повернення до державного бюджету. Однак ці питання вимагають подальшого наукового дослідження для підвищення якості нормотворчої діяльності [24, с. 43].

Підсумовуючи, слід відзначити, що міжнародний розшук активів вимагає високої здатності взаємодіяти з іншими юрисдикціями у всьому світі, щоб швидко відстежувати активи, які було передано в інші юрисдикції, крім держави, що здійснює розслідування та переслідування. Без можливості зрозуміти це та здійснити міжнародний розшук активів, юрисдикція матиме змогу конфіскувати лише частину наявних активів або матеріальних благ [20, с. 299].

Отже, міжнародне співробітництво у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом, є критично важливим інструментом у боротьбі з глобальними загрозами фінансової безпеки. Об'єднання зусиль держав, міжнародних організацій та приватного сектору дозволяє ефективно боротися з корупцією, відмиванням грошей та іншими формами злочинності, що підривають стабільність економік і суспільств. Розробка спільних механізмів обміну інформацією та найкращими практиками, а також впровадження стандартів і рекомендацій, сприятиме не лише поверненню незаконно отриманих активів, а й зміцненню довіри до державних інститутів. Так, ефективне міжнародне співробітництво в цій сфері стане запорукою сталого розвитку, соціальної справедливості та економічної стабільності в країнах, які стикаються з викликами фінансової злочинності. Подальші дослідження та впровадження інноваційних підходів у цю діяльність забезпечать досягнення значних результатів у боротьбі з негативними явищами, що загрожують світовій спільноті.

2.2. Особливості міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом

У сучасному світі проблеми виявлення, розшуку та управління активами, отриманими незаконним шляхом, набувають все більшої актуальності. Корупція, організована злочинність та інші правопорушення завдають значної шкоди економічному розвитку країн і підривають довіру суспільства до державних інститутів. В умовах глобалізації злочинні активи часто переходять через міжнародні кордони, ускладнюючи їх розшук та повернення. Міжнародне співробітництво в цій сфері є ключовим фактором для ефективної боротьби з цими явищами. Воно включає формальні та неформальні канали взаємодії між державами, що дозволяє обмінюватися інформацією, досвідом та ресурсами. Міжнародне співробітництво постає важливим елементом фінансових розслідувань. Тому застосування наявних механізмів встановлення такого співробітництва має бути максимально ефективним та оперативним з огляду на волатильність, притаманну електронним доказам і слідам злочинної діяльності у віртуальному просторі. Зокрема, йдеться «про:

– співробітництво через міжнародні мережі, створені для виявлення злочинних доходів, серед яких: Камденська міжвідомча мережа з повернення активів (CARIN), Ініціатива з повернення викрадених активів (StAR), яка є результатом партнерства між Світовим банком та Управлінням ООН з наркотиків та злочинності, а також спеціалізовані мережі з повернення активів (Глобальна мережа координаторів повернення активів – спільний StAR та Інтерпол);

– використання механізмів співробітництва між органами поліції (контактні центри 24/7, G8 – мережа підрозділів з розслідування інформаційних злочинів та національні бюро Інтерпол) з метою отримання оперативних даних, виконання запитів щодо забезпечення збереження

інформації тощо для мінімізації бюрократичного перевантаження в межах стандартної процедури надання взаємної правової допомоги;

– встановлення через Держфінмоніторинг контактів з аналогічними іноземними відомствами з поданням запитів через захищений канал Egmont Secure Web;

– використання формальних процедур обміну інформацією з Центральним органом (прокуратурою) – механізм обміну запитами в межах взаємної правової допомоги» [21, с. 104].

Фінансове розслідування є складним і трудомістким процесом, який часто виходить за межі національних кордонів. Докази та активи можуть бути поза територією країни, що проводить розслідування, тому необхідна підтримка інших країн у розшуку правопорушників, зборі доказів та активів. Викрадені активи часто виводяться за кордон для використання в юрисдикціях, недоступних для слідчих. Тому міжнародне співробітництво у виявленні, локалізації та арешті викрадених активів є важливим для боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму.

Державні органи різних країн розробили процедури для подання запитів та отримання інформації, доказів і арешту активів у транскордонних розслідуваннях. Процес починається з обміну інформацією між правоохоронними органами або підрозділами фінансової розвідки, після чого подається офіційний запит про міжнародну правову допомогу. Запит може бути надісланий однією країною іншій, яка також може подати зворотний запит. В існуючих правових та практичних вимогах ці процедури детально розглядаються.

Міжнародна правова допомога важлива для розслідувань, кримінального переслідування та судового розгляду, зокрема для виявлення і вилучення активів, пов’язаних з доходами від злочинів, з метою їх конфіскації і повернення. Основна різниця між формальними і неформальними методами збору інформації полягає в тому, що офіційна

міжнародна допомога дозволяє використовувати отримані дані як допустимі докази в судах обох країн.

Основною проблемою для країни-відправника щодо вкрадених активів за кордоном є встановлення зв'язку між активами і злочином, скоєним в межах її юрисдикції. Для запиту про міжнародну правову допомогу достатньо гіпотез слідства або підозр, що пов'язують активи зі злочином. Ефективність таких запитів залежить від часу їх подання та рівня довіри і співробітництва, встановленого під час неформального обміну інформацією. Можемо виокремити основні «цілі і завдання, зокрема:

1) у рамках міжнародної правової допомоги держава-відправник просить державу-одержувача надати доказовий матеріал або вжити запобіжних заходів щодо активів, що можуть бути доходами від злочинів. Метою є отримання рішення про виконання постанови суду про конфіскацію активів для їх подальшого повернення. Запити про міжнародну правову допомогу необхідні для отримання доказів, захисту активів і виконання постанови про конфіскацію;

2) міжнародна правова допомога може бути оформлена на будь-якому етапі провадження (розслідування, кримінального переслідування або судового розгляду). Запити повинні містити достатню інформацію для розуміння фактів і контексту, щоб органи держави-одержувача могли зв'язати їх з активами для арешту, дозволяючи діяти від імені держави-відправника;

3) міжнародна правова допомога дозволяє отримати докази або відстежити активи в іншій країні, а також їх зберігати, кваліфікувати, конфіскувати або повернути до держави-відправника. Дії, здійснені від імені держави-відправника, є законними і можуть бути використані виключно в судовому розгляді, що проводиться органами цієї держави;

4) міжнародна правова допомога необхідна, оскільки держава-відправник не може безпосередньо діяти на території держави-одержувача

без попереднього дозволу. Запит про міжнародну правову допомогу має відповідати правовим вимогам держави-одержувача та підтверджує законність заходів, які можуть бути використані в судах держави-відправника» [35, с. 124].

Спеціальний запит про інформацію стосується перевірки платника податків щодо ухилення від сплати податків та інших порушень, що належать до компетенції Державної податкової служби України. Такий запит здійснюється за наявності міжнародних договорів, які передбачають обмін податковою інформацією, і на основі підстав для вірогідності ухилення від сплати податків.

Спеціальний запит подається у таких випадках: якщо інформація знаходиться за межами України і потрібно підтвердити її достовірність під час перевірки або досудового розслідування, зокрема у випадках простроченої дебіторської заборгованості нерезидента перед резидентом, невідповідності митної декларації, свідчень про переказ коштів для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, або необхідності отримання інформації щодо контролю за ціноутворенням. Для повернення злочинно набутих доходів, що знаходяться або пройшли через іншу країну, необхідно спочатку виявити ці активи. Першим кроком для іноземної юрисдикції може бути запит про неформальну допомогу в розслідуванні [21, с. 108].

Попереднє встановлення контактів допомагає з'ясувати особливості правової системи іноземної держави та виявити можливі проблеми при розробці плану дій. Це дозволяє підготувати іноземну сторону до співпраці та сприяє успіху у поверненні активів. Спілкування через дзвінки, електронні листи чи зустрічі з іноземними колегами важливе на всіх етапах, від отримання даних до складання запитів і контролю за їх виконанням, зменшуючи затримки та непорозуміння. Особисті зв'язки сприяють довірі та підвищують увагу до справи.

На ранніх етапах справи особиста зустріч представника органу, який здійснює фінансове розслідування з фахівцем країн, які братимуть участь у розслідуванні, полегшує обмін інформацією. Такі зустрічі також допомагають побудові довіри між колегами з різних країн, сприяють оцінці планів і вивченню вимог до подачі запиту про надання взаємної правової допомоги.

У міжнародному співробітництві можна використовувати особисті контакти, налагоджені під час попередніх розслідувань, зустрічей, конференцій тощо. Корисно залучати соціальні мережі, міжнародні організації, як Світовий банк чи ООН, а також звертатися до колег із правоохоронних органів, підрозділів фінансової розвідки, регулюючих органів, прокуратури, слідчих та іноземних юристів. Діяльність фахівців зі зв'язків та регіональних аташе з правоохоронних питань має велике значення. Вони знайомі з законами та процедурами обох країн, що допомагає уникати складнощів при взаємодії з різними правовими системами. Їхні функції включають сприяння в налагодженні контактів, надання інформації, допомогу в підготовці запиту про правову допомогу та контроль за його виконанням [21, с. 109].

Зв’язатися з посольством, консульством або міністерством закордонних справ можна для дізнання про наявність консультанта. Запит про правову допомогу подається після встановлення необхідності співробітництва. Однак важливу інформацію можна отримати швидше через прямий контакт з колегами з правоохоронних органів або підрозділів фінансової розвідки. Така допомога може пришвидшити виявлення активів і уточнити потреби в подальшій допомозі. Такі контакти також дозволяють ознайомитися з процедурами та особливостями правової системи іншої держави, а також визначити найбільш ефективні плани дій. Для неофіційних контактів часто потрібен дозвіл центральних органів влади, щоб уникнути порушення протоколу спілкування з іноземними

державами та дотримуватися законів і нормативних актів, що регулюють надання іноземної допомоги.

Ефективний процес включає поетапне використання отриманих даних для наступних запитів. Наприклад, неофіційна допомога може виявити банківський рахунок, що стане підставою для запиту про правову допомогу та вилучення документів. Ці документи допоможуть відстежити активи та виявити інші рахунки для накладення арешту, що сприятиме збору доказів та застосуванню термінових забезпечувальних заходів.

Накопичені дані та докази стануть підґрунтям для прийняття рішення про конфіскацію на рівні держави та його реалізації. Неофіційна допомога сприяє швидшому отриманню інформації, що є важливою для попередньої оцінки ситуації та планування подальших дій. Оскільки неможливо одразу визначити масштаби використання неофіційних методів співпраці, вони зазвичай охоплюють слідчі дії ненасильницького характеру, такі як збір публічно доступної інформації, проведення візуального спостереження та отримання даних від підрозділів фінансової розвідки.

Важливим напрямком неформального співробітництва у фінансових розслідуваннях є міжнародна взаємодія Держфінмоніторингу з органами іноземних держав та міжнародними організаціями, зокрема з Егмонтською групою. Держфінмоніторинг активно співпрацює з підрозділами фінансової розвідки 161 країни, забезпечуючи обмін інформацією через захищену мережу з принципами взаємної довіри, швидкого реагування та конфіденційності [21, с. 110].

Інформація від іноземних підрозділів фінансової розвідки має розвідувальний характер і може використовуватися в офіційних провадженнях лише за їх дозволом. Без дозволу необхідно запитувати інформацію через міжнародну правову допомогу. Тому співпраця між Держфінмоніторингом і іноземними підрозділами вважається

неформальним співробітництвом за міжнародними стандартами [21, с. 111].

Як в Україні, так і за кордоном, діють єдині правила на основі міжнародних стандартів щодо нерозголошення інформації, як суб'єктами первинного фінансового моніторингу, так і державного. Якщо матеріали Держфінмоніторингу перевіряються правоохоронними органами у межах кримінального провадження, міжнародне співробітництво у фінансових розслідуваннях може здійснюватися через ГПУ, НАБУ та Мін'юст у межах міжнародної правової допомоги, передбаченої КПК України для так званої «легалізації» здобутої раніше розвідувальної інформації та подальшого офіційного використання такої інформації у кримінальних провадженнях. Також, до міжнародного співробітництва можуть бути залучені Національне центральне бюро Інтерполу у складі МВС України, АРМА через Камденську міжвідомчу мережу з питань повернення активів (CARIN), Ініціатива з повернення викрадених активів Світового Банку (StAR), які також відносяться до неформальних каналів співпраці [21, с. 111].

Отже, міжнародне співробітництво у сфері виявлення, розшуку та управління активами, отриманими незаконним шляхом, є критично важливим для ефективної боротьби з корупцією та організованою злочинністю. У рамках цього співробітництва особливу увагу слід приділяти як формальним, так і неформальним каналам взаємодії між державами. Формальні канали, такі як міжнародні угоди та правові рамки, забезпечують систематизований підхід до обміну інформацією та спільних дій. Водночас неформальні канали, включаючи співпрацю між правоохоронними органами, міжнародними організаціями та громадськими структурами, відіграють важливу роль у швидкому реагуванні на виклики. Обидва типи співробітництва сприяють створенню більш ефективних механізмів для виявлення та повернення незаконно здобутих активів.

РОЗДІЛ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ, ЩО ОДЕРЖАНІ НЕЗАКОННИМ ШЛЯХОМ

3.1. Проблемні питання реалізації механізму повернення активів, одержаних корупційним шляхом у кримінальному судочинстві

На рубежі тисячоліть проблема забезпечення глобальної безпеки є предметом широкого спектру науково-практичних досліджень у форматі стратегічної діяльності міжнародних організацій та інституцій. Проблема повернення активів, отриманих корупційним шляхом, стала важливим аспектом сучасного кримінального судочинства в Україні. Корупція, як одне з найбільш руйнівних явищ, не лише завдає серйозної шкоди економічному розвитку країни, а й підриває довіру до державних інститутів. Реалізація механізму повернення таких активів є складним і багатогранним процесом, який вимагає чіткого правового регулювання, ефективної співпраці між правоохоронними органами та міжнародними партнерами.

Відповідно до Рішення Ради ЄС Держави-члени забезпечують співпрацю між своїми Офісами з повернення активів з метою полегшення розшуку та виявлення доходів, одержаних злочинним шляхом, та іншої власності, пов'язаної зі злочинною діяльністю, які можуть стати об'єктом наказу компетентного судового органу про заморожування, арешт або конфіскацію у ході кримінального розслідування або цивільного провадження, наскільки це можливо, згідно з національним правом відповідної держави-члена, шляхом обміну інформацією і найкращими практиками, як на запит, так і на добровільній основі [22, с. 140].

Як нами було розглянуто, міжнародне співробітництво здійснюється АРМА як за запитом правоохоронного органу в Україні на адресу аналога

Національного агентства в іноземній юрисдикції (далі – аналог АРМА), так і у зворотному напрямі – на запит аналога АРМА на адресу органу державної влади в Україні [3].

Г. Буяджи зазначає, що сьогодні органи країн світу, які опікуються питаннями повернення та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, співпрацюють між собою в рамках універсальних та регіональних ініціатив, зокрема таких, як:

1) Камденська міжвідомча мережа з питань повернення активів (CARIN – Camden Assets Recovery Interagency Network) – неформальна мережа, яка включає експертів у сфері розшуку незаконних активів;

2) Ініціатива з повернення викрадених активів (StAR – Stolen Asset Recovery Initiative) – партнерська ініціатива Групи Світового банку та Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності, яка підтримує міжнародні зусилля, спрямовані на припинення практики приховування активів, отриманих від корупційних злочинів;

4) Глобальна ініціатива контактних пунктів Інтерполу (Interpol Global Focal Point Initiative) – формує платформу для обміну інформацією в частині розшуку та повернення незаконних активів [19, с. 146].

Міжнародний механізм боротьби з відмиванням грошей включає заходи перевірки клієнтів фінансовими та нефінансовими установами. Ці елементи важливі для слідчих при відстеженні викрадених активів. Міжнародне співробітництво охоплює три ключові аспекти: правову допомогу, репатріацію незаконно отриманих доходів і екстрадицію. Проблеми включають банківську таємницю, вимоги щодо взаємного визнання злочинів і повільний обмін інформацією через відмінності в процесуальних системах [22, с. 141].

Конвенція ООН щодо протидії корупції є основою для покращення боротьби з корупцією та відмиванням грошей. Міжнародне законодавство забезпечує розробку механізмів співпраці, навіть за відсутності двосторонніх договорів, зокрема для запобігання використанню

банківської таємниці та прискорення обробки звернень про взаємну правову допомогу (рекомендація №40 FATF) [30].

Попри те, що інституція для виявлення та управління корупційними активами в Україні була створена недавно, в ЄС та світі вже існують офіси з повернення активів. Європейська поліцейська асоціація зазначає, що стягнення конфіскованих активів є важливим заходом протидії корупції. Стаття 31 Конвенції ООН щодо протидії корупції вимагає від держав-учасниць вжити заходів для забезпечення конфіскації доходів від злочинів або майна, що відповідає вартості таких доходів [31].

Європейська Комісія через Директиву ЄС (2014/42/ЄС) встановлює стандарти для стягнення злочинного прибутку. Багато держав-членів створили органи для виявлення та управління арештованими активами, але в деяких країнах ця діяльність не централізована, що ускладнює боротьбу з корупцією [32]. Офіси з виявлення та управління активами є важливим інструментом для міжнародного антикорупційного співробітництва. Для країн ЄС розшук, арешт та повернення корупційних активів є ключовими напрямками боротьби з корупцією. Управління активами регулюється різними правовими актами, що включають кримінально-процесуальні норми [33, с. 76].

Розглянемо більш детальніше спеціальні органи, що створені для виявлення злочинних активів з метою громадянської конфіскації (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Спеціальні органи, створені для виявлення злочинних активів з метою громадянської конфіскації

Країна	**Назва органу**	**Основні цілі та завдання**
Ірландія	Бюро кримінальних активів	виявлення злочинно нажитих активів і прийняття відповідних заходів для вилучення цих активів;

	(Criminal Assets Bureau – CAB)	ідентифікація активів, отриманих або імовірно отриманих прямо або побічно від злочинної поведінки; прийняття відповідних заходів, спрямованих на вилучення таких активів або управління ними, а також проведення будь-яких необхідних
Великобританія	Агентство з фінансової діяльності (Financial Conduct Authority – FCA)	боротьба з фінансовими злочинами, в тому числі з фінансовими шахрайствами; підготовка освітніх програм для споживачів з метою їх попередження про небезпеки, пов'язані з фінансовим шахрайством; контрольні функції по боротьбі з відмиванням грошей, отриманих від злочинної діяльності, і боротьбі з анонімними міжбанківськими платежами. нагляд у сфері здійснення заморожування активів і застосування фінансових санкцій
Канада	Окремого спеціального органу немає. Є Програма Королівської канадської кінної поліції щодо протидії	вжиття заходів, спрямованих на виявлення, оцінку, арешт і конфіскацію коштів, отриманих в результаті злочинної діяльності. В рамках Програми створюються комплексні відділи по протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом (Integrated Proceeds of Crime Units –

	відмиванню доходів, отриманих протиправним шляхом (RCMP Proceeds of crime Program)	IPOC)
Словенія	фінансове розслідування здійснюється Спеціальною прокуратурою в межах її компетенції	збір доказів та інформації, необхідних для прийняття рішення про введення тимчасового захисту і тимчасової конфіскації майна, що має незаконне походження. збір інформації про розміри майна підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, померлої особи і його доходи за вирахуванням податків і відрахувань по ним, про вартості майна, яке у нього було у власності, володінні, користуванні, розпорядженні, збір інформації про розміри майна, переданого іншим особам або перейшов спадкоємцям за період, щодо якої проводиться фінансова розслідування

Ірландія створила Бюро кримінальних активів (CAB), яке ініціює цивільний процес конфіскації. Бюро має 70 співробітників, включаючи поліцію, податкову інспекцію, і представників соціального захисту та юстиції. За ірландським законодавством, прибуток від злочинної діяльності обкладається податком, і Бюро має широкі повноваження для

розслідування та стягування таких податків. Діяльність Бюро фінансується з державного бюджету, а повернуті кошти передаються казначейству [35, с. 246]. У Великобританії органи, призначені для виявлення злочинних активів, в даний час знаходяться в стані трансформації. З 2002 р. такими повноваженнями був наділений Агентство по поверненню активів (Assets Recovery Agency – ARA), яке в 2007 р. було об'єднано з Агентством з організованої злочинності (Serious Organised Crime Agency – SOCA), перетворене в Національне агентство з боротьби зі злочинами (National Crime Agency – NCA). З 2013 р. в Великобританії почало функціонувати Агентство з фінансової діяльності (Financial Conduct Authority – FCA), яке наділене повноваженнями з розслідування фінансових злочинів [6]. Передбачається, що в своїй діяльності Агентство з фінансової діяльності співпрацюватиме з різними правоохоронними органами, що функціонують як у Великобританії (Поліцією, Службою з податків і митниці, іншими органами, наділеними повноваженнями по боротьбі з економічними злочинами), так і за кордоном [22, с. 143].

У Канаді немає спеціалізованого органу для виявлення та конфіскації злочинних активів. Поліції допомагає група судових бухгалтерів, що аналізує «відмивання» грошей в складі Міністерства громадських робіт. Їх звіти використовуються як докази в суді. Судові бухгалтери працюють у поліції, але не підпорядковуються їй. В розслідування можуть залучатися також прокурори .

У Словенії фінансове розслідування проводить Спеціальна прокуратура. Для розслідування незаконно здобутих активів застосовуються норми кримінально-процесуального законодавства, а для конфіскації – цивільного, якщо не встановлено інше. Прокурор приймає рішення про розслідування, якщо є підстави для підозри щодо особи та обґрунтована скарга поліції про можливе передання або змішування незаконного майна [22, с. 144].

АРМА використовує міжнародні майданчики для інформування партнерів про досягнення України у виявленні злочинних активів, управлінні арештованим майном та поверненні активів, як складової протидії корупції [1]. В рамках міжнародної діяльності проводиться аналіз прогалин у міжнародних актах та сучасних викликів у розшуку активів і управлінні майном. Це включає дослідження міжнародних інституцій, коментарі та пропозиції іноземних партнерів, на основі яких розробляються стратегічні документи для повернення активів з іноземних юрисдикцій в Україну.

Чиним законодавством закріплено, що АРМА «забезпечує співробітництво з міжнародними, міжурядовими організаціями, мережами, діяльність яких спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, у тому числі з Камденською міжвідомчою мережею з питань повернення активів (CARIN), та представляє Україну в цій організації» [1]. Так, АРМА на рівні законодавства України уповноважене на забезпечення співробітництва з міжнародними, міжурядовими організаціями, мережами, діяльність яких спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, а також з аналогічними агентствами країн світу.

Таким чином, для вирішення проблем в реалізації механізму в частині забезпечення процедур заморожування, арешту і конфіскації злочинних активів, управління конфіскованим майном з метою ПВД / ФТ, для України представляють інтерес наступні правові конструкції, апробовані в правозастосовній діяльності зарубіжних держав:

– законодавча та судова практика показує, що, захищаючи фінансові інтереси, в тому числі зовнішньоекономічні, держава може переглянути питання про перенесення тягаря доведення і застосувати зворотне доведення за окремими категоріями справ. Дане положення застосовується в умовах будь-якої держави, є складовою кримінальної політики,

сформованої під впливом сучасних міжнародних стандартів в сфері боротьби з організованою злочинністю;

– в більшості зарубіжних країн використовується більш конкретизований підхід, при якому в законах докладно перераховуються види майна, вигода, блага, отримані в зв'язку зі здійсненням злочинної (в тому числі предикатної) діяльності.

Отже, міжнародні експерти в області конфіскації злочинних активів вказують на те, що для ефективної роботи з конфіскацією поза кримінальним провадженням необхідно, щоб працівники правоохоронних органів проходили спеціальну підготовку. У випадках, коли державні структури мають обмежений досвід у сфері громадської конфіскації, доцільно розглянути можливість призначення спеціальних суддів і прокурорів. Хоча введення спеціалізації може призвести до додаткових витрат, саме така практика може стати ефективною, оскільки перевантажені суди можуть затягувати розгляд справ про конфіскацію, що може призвести до зникнення спірного майна.

3.2. Упровадження в діяльність органів досудового розслідування України кращих практик і стандартів Європейського Союзу у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом

Україні, як державі, що прагне інтеграції в європейське співтовариство, необхідно адаптувати свої правові та інституційні механізми до міжнародних стандартів. Успішне виявлення і управління активами, здобутими незаконним шляхом, є важливим елементом боротьби з фінансовими злочинами та корупцією, що потребує чіткої системи, надійних процедур і тісної співпраці з міжнародними партнерами.

Так, рішенням Ради ЄС 2007/845/JHA від 06.12.2007 р. щодо співпраці між офісами з повернення активів у сфері розшуку та виявлення доходів від злочинів або іншого майна, пов'язаного із злочинами, держави – члени ЄС зобов'язуються заснувати офіси з питань розшуку та повернення активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні (або надати аналогічні повноваження існуючим органам), а також забезпечити обмін інформацією щодо таких активів між державами членами ЄС [7].

В посланні Європейської Комісії керівним органам ЄС від 20.11.2008 р. щодо вдосконалення системи конфіскації та повернення злочинних доходів у ЄС відзначається, що офіси з повернення активів є важливим інструментом боротьби зі злочинністю.

У 2009 році була створена неформальна Платформа офісів з повернення активів ЄС для забезпечення імплементації Рішення Ради ЄС 2007/845/JHA. Платформа сприяє діалогу між державами-членами щодо виявлення незаконних активів, боротьби з відмиванням коштів та покращення обміну інформацією з третіми країнами. АРМА є партнером Платформи та підгруп, що займаються управлінням активами та віртуальними валютами, що зміцнює співпрацю з країнами ЄС. Представники АРМА активно беруть участь у засіданнях Платформи та Підгруп [7].

У рамках реалізації функції виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, АРМА співпрацює з Європейським поліцейським офісом (Європол). 12 липня 2017 року Законом України № 2129-VIII було ратифіковано Угоду між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво [38]. Метою Угоди є встановлення співпраці між Україною та Європолом для підтримки України та держав-членів Європейського Союзу в запобіганні і боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та іншими формами міжнародної злочинності.

Після завершення внутрішніх процедур і консультацій з Європолом АРМА була включена до списку компетентних органів України, які співпрацюють з цим Офісом.

Включення АРМА до списку компетентних органів для обміну інформацією з Європолом розширює співпрацю, сприяє обміну оперативною інформацією та участі в розслідуваннях злочинів. Працівники АРМА завершили курс з безпечного обміну інформацією на платформі SIENA, яка запрацювала 11.08.2023. SIENA забезпечує поліцейську співпрацю між державами ЄС та третіми країнами у боротьбі з тероризмом і транскордонними злочинами. Використання цієї платформи підвищить оперативність отримання та передачі інформації між АРМА та правоохоронними органами України [5].

Враховуючи навіть покращення результатів діяльності АРМА, все ж упровадження кращих практик і стандартів ЄС в діяльність органів досудового розслідування України у сфері виявлення, розшуку та управління активами, отриманими незаконним шляхом, є важливим кроком для підвищення ефективності боротьби з корупцією та організованою злочинністю. Так, можемо виокремити такі напрямки впровадження:

1) Оновлення законодавства (перегляд національного законодавства відповідно до директив і регламентів ЄС; запровадження ефективних механізмів конфіскації активів, отриманих злочинним шляхом);

2) Тренінги та підвищення кваліфікації: (організація навчальних програм для співробітників правоохоронних органів на основі європейських стандартів; обмін досвідом з країнами ЄС через стажування та практичні семінари);

3) Співпраця з міжнародними організаціями (налагодження партнерства з міжнародними структурами; участь у спільних розслідуваннях та обмін інформацією);

4) Використання сучасних технологій (запровадження цифрових платформ для моніторингу та управління активами; використання аналітичних інструментів для виявлення та аналізу фінансових потоків);

5) Залучення громадськості (проведення інформаційних кампаній щодо важливості виявлення та повернення активів; створення механізмів для залучення громадян до процесу повідомлення про злочини);

6) Оцінка та моніторинг ефективності (впровадження системи моніторингу для оцінки результативності заходів у сфері управління активами; регулярний аналіз досягнень та проблем, що виникають у процесі).

На нашу думку, успішне впровадження цих практик дозволить Україні підвищити ефективність досудового розслідування, поліпшити управління активами і, в підсумку, зміцнити правову систему країни. Це стане важливим кроком у боротьбі з корупцією та забезпеченні справедливості.

Отже, впровадження кращих практик і стандартів ЄС у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом, є критично важливим для розвитку ефективної системи боротьби з корупцією та фінансовими злочинами в Україні. Адаптація міжнародних норм і підходів дозволить Україні значно підвищити ефективність діяльності органів досудового розслідування, забезпечити належне управління активами та сприяти їх поверненню до державного бюджету. Завдяки впровадженню європейських стандартів, Україна зможе не лише покращити власні механізми боротьби з кримінальною діяльністю, але й зміцнити міжнародну співпрацю з іншими країнами. Це, в свою чергу, підвищить довіру громадян до правоохоронних органів та сприятиме утвердженню верховенства права.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження теми «Міжнародне співробітництво у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом», нами виокремлено, що АРМА є новим правоохоронним органом зі спеціальним статусом, відповідальним за виявлення та розшук активів, які можуть бути підлягати арешту в рамках кримінального провадження, а також за їх управління. В діяльності АРМА реалізується концепція «intelligence-led policing» (ILP ризикової системи) у частині виявлення та розшуку активів. АРМА має можливість самостійно виконувати свої процесуальні повноваження щодо виявлення та розшуку активів лише через використання механізму запитів до державних органів та органів місцевого самоврядування для отримання необхідної інформації, як це передбачено Законом України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів». Особливо перспективним є застосування штучного інтелекту в діяльності АРМА для підвищення ефективності об'єднання всіх наявних інформаційних ресурсів в єдину аналітично-пошукову систему.

Відзначено, що відповідно до міжнародного співробітництва та обов’язку виконання міжнародних зобов’язань перед ЄС було створення агентства. АРМА, є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, уповноваженим на формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, які можуть бути арештовані у кримінальному провадженні.

Окреслено, що міжнародне співробітництво у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом, є критично важливим інструментом у боротьбі з глобальними загрозами фінансової безпеки. Об’єднання зусиль держав, міжнародних організацій та приватного сектору дозволяє ефективно боротися з корупцією,

відмиванням грошей та іншими формами злочинності, що підривають стабільність економік і суспільств. Розробка спільних механізмів обміну інформацією та найкращими практиками, а також впровадження стандартів і рекомендацій, сприятиме не лише поверненню незаконно отриманих активів, а й зміцненню довіри до державних інститутів.

Наголошено, що міжнародне співробітництво у виявленні та управлінні незаконно здобутими активами є критично важливим для боротьби з корупцією та злочинністю. Важливу роль відіграють як формальні канали (міжнародні угоди та правові рамки), так і неформальні (співпраця між правоохоронними органами, міжнародними організаціями та громадськістю). Обидва типи співробітництва сприяють ефективному виявленню та поверненню активів. Для досягнення успіху потрібно покращити координацію, усунути правові прогалини та підготувати фахівців. Активне міжнародне партнерство зміцнює правопорядок і стабільність на глобальному рівні.

Звернуто увагу на те, що міжнародні експерти вказують на необхідність спеціальної підготовки правоохоронців для ефективної конфіскації поза кримінальним провадженням. У разі обмеженого досвіду в цивільній конфіскації, доцільно призначати спеціальних суддів і прокурорів. Хоча це може збільшити витрати, така практика може бути ефективною, оскільки перевантажені суди затягують справи, що призводить до зникнення майна. У країнах із цивільною конфіскацією зазвичай створюються спеціалізовані підрозділи в прокуратурі, що забезпечує кращу ефективність.

У підсумку наголошено, що впровадження кращих практик і стандартів ЄС у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що одержані незаконним шляхом, є критично важливим для розвитку ефективної системи боротьби з корупцією та фінансовими злочинами в Україні. Адаптація міжнародних норм і підходів дозволить Україні значно підвищити ефективність діяльності органів досудового розслідування,

забезпечити належне управління активами та сприяти їх поверненню до державного бюджету. Завдяки впровадженню європейських стандартів, Україна зможе не лише покращити власні механізми боротьби з кримінальною діяльністю, але й зміцнити міжнародну співпрацю з іншими країнами. Це, в свою чергу, підвищить довіру громадян до правоохоронних органів та сприятиме утвердженню верховенства права. Проте для досягнення цих цілей необхідно враховувати існуючі виклики, такі як недостатня фінансова база, потреба в навчанні персоналу та інтеграції нових технологій. Лише комплексний підхід, що поєднує законодавчі, інституційні та практичні ініціативи, дозволить ефективно реалізувати ці стратегії та забезпечити стійкий розвиток правоохоронної системи в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новицька Н. Б., Миколаєць В. А., НовицькийА. М. Процесуально-правові особливості виявлення та розшуку активів у діяльності АРМА. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2024. Вип. 1(14). С. 69-79.

2. Кримінальний кодекс України від 07.09.2024 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення 15.08.2024 р.)

3. Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 16.05.2024 р. № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text (дата звернення 15.08.2024 р.)

4. Крамар Р. І. Адміністративно-правовий статус Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету.* Серія Право. 2021. № 64. С. 240–244.

5. Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. *Офіційна веб-сторінка*. URL: https://arma.gov.ua/ (дата звернення 20.08.2024 р.)

6. Меморандум про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором щодо отримання Україною макрофінансової допомоги Європейського Союзу в сумі до 1 мільярда800 мільйонів євро. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-20#Text (дата звернення 20.08.2024 р.)

7. Рішення Ради 2007/845/ЮВС від 6 грудня 2007 року про співпрацю між Офісами з повернення активів держав-членів у сфері розшуку та виявлення доходів, одержаних злочинним шляхом, або іншої власності, пов'язаної зі злочинною діяльністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-07#Text (дата звернення 20.08.2024 р.)

8. Білоус В. В. Упровадження в діяльність органів досудового розслідування України кращих практик і стандартів Європейського Союзу в галузі виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. *Modern achievements of EU countries and Ukraine in the area of law: Collective monograph.* Riga: Izdevniecība «Baltija Publishing», 2020. P. 1. 632 p.

9. Наказ АРМА, Національного антикорупційного бюро України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України «Порядок взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів» від 20.10.2017 № 115/197-о/297/586/869/857. *Відомості Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1342-17#Text (дата звернення 21.08.2024 р.)

10. Наказ АРМА, Державного бюро розслідувань «Порядок взаємодії АРМА і Державного бюро розслідувань щодо виявлення та розшуку активів» від 26.04.2021 № 151/262. *Відомості Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0642-21#Text (дата звернення 21.08.2024 р.)

11. Наказ АРМА, Бюро економічної безпеки України «Порядок взаємодії АРМА і Бюро економічної безпеки України щодо виявлення та розшуку активів» від 22.02.2022 № 54/50. *Відомості Верховної Ради*

України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0507-22#Text (дата звернення 21.08.2024 р.)

12. Наказ АРМА, Офісу Генерального прокурора Порядок взаємодії АРМА та Офісу Генерального прокурора щодо виявлення та розшуку активів в межах міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій» від 24.05.2022 № 75/81. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0582-22#Text (дата звернення 21.08.2024 р.)

13. Ковальчук І.С. Правовий статус Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського.* Серія: юридичні науки. Том 32 (71), № 4. 2021. С. 105-109.

14. Буяджи Г. Кримінальний процес. *Навчальний посібник*. 2018. 238 с.

15. Кримінальний процесуальний кодекс України від 07.09.2024 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0582-22#Text (дата звернення 10.09.2024 р.)

16. Павленко В.І. Нормативні засади адміністративно-правового статусу Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. *Правова позиція*, № 1 (42), 2024. С. 85-92.

17. Давидюк А.М. Правове забезпечення публічного адміністрування у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: *дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07*. Київ, 2020. 204 с.

18. Ковальчук М.О. Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють заходи щодо запобігання корупції в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 6 (96). С. 69–77.

19. Буяджи Г.В. Історія формування та передумови виникнення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 3. С. 143–147.

20. Домбровська О. В., Ховпун О. С., Часова Т. О. Міжнародна співпраця щодо розшуку та повернення активів. *Право і суспільство*, № 1. 2023. С. 297-301.

21. Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин). 2021. 157 с. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf (дата звернення 12.09.2024 р.)

22. Крамар Р. Деякі аспекти міжнародного механізму виявлення, розшуку, арешту та конфіскації активів, легалізованих злочинним шляхом. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1. С. 140–146.

23. Крамар Р. Фінансово-правові аспекти та практичні основи розшуку та повернення конфіскованих активів у іноземних юрисдикціях. *European reforms bulletin*. 2021. № 2. С. 53–58.

24. Біцюк А. Визнання активів необґрунтованими за наявності фактів присвоєння державних активів і повернення необґрунтованих активів до державного бюджету: міжнародний досвід. *Часопис цивілістики.* 2021. № 41. С. 40–44.

25. Фоміна Т.Г. Кримінальний процес України: у питаннях і відповідях. *Навчальний посібник*. Харків : ХНУВС, 2021. 300 с.

26. Яцик Т. П. Міжнародна співпраця під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом віртуальних активів. *Освіта і наука : міжнародний науковий журнал*. 2023. Вип. 2 (35). С. 343-351.

27. Перепьолкін С.М. Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності. *Навчальний посібник*. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 112 с.

28. Леган І. М. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності. *Монографія.* Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 328 с.

29. Буроменський М.В., Кудас І.Б., Маєвська А.А. та ін. Міжнародне право. *Навчальний посібник*. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 336 с.

30. Постанова «Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)» від 20.04.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1124-2001-%D0%BF#Text (дата звернення 14.09.2024 р.)

31. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 18.10.2006 р. № 995_c16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення 14.09.2024 р.)

32. Criminal asset recovery in the EU: Europol Criminal Assets Bureau, Financial Intelligence European Police Office (Europol). 2016. URL: https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/criminal_asset_recovery_in_the_eu_web_version_0.pdf (дата звернення 15.09.2024 р.)

33. Перспективи застосування механізмів заморожування, арешту і конфіскації злочинних активів, механізмів управління конфісковані активи (порівняно-правове дослідження). *Міжнародний навчально-методичний центр фінансового моніторингу.* 2014. 520 с. URL: https://https://www.twirpx.com/file/1727064/ (дата звернення 15.09.2024 р.)

34. Кміть В., Мікула М. Особливості співпраці фінансових контролюючих органів україни на міжнародному рівні. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2020. Вип. 44. С. 119-130. 36

35. Міжнародний центр з повернення активів. Розшук незаконно отриманих активів. *Практичний посібник.* 146 с. URL: https://baselgovernance.org/sites/default/files/2019-01/tracing_illegal_assets_Ukrainian.pdf (дата звернення 16.09.2024 р.)

36. Кундельська І. С. Проблемні питання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і вдосконалення протидії цьому явищу в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2020. № 2. с. 73–80.

37. Крамар Р. І. Контроль за ефективністю управління активами. *Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика*, *4* (2). 2024. С. 81–86.

38. Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво» від 12.07.2017 р. № 2129-VIII. *Відомості Верховної Ради.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-19#Text (дата звернення 20.09.2024 р.)

39. Makhmudova Sh. A. International legal aspects of search and repatriation of illegal assets. *The American Journal of Political Science Law and Criminology,* 5(06). 2023. P. 66–75.

40. Brychko M., Savchenko T., Vasylieva T., Piotrowski P. Illegal activities of financial intermediaries: A burden of trust crisis. *Journal of International Studies*, 14(1). 2021. P. 172-189.

41. Jimu I. *Managing proceeds of asset recovery: The case of Nigeria, Peru, the Philippines and Kazakhstan*. Basel Institute on Governance. 2022. URL: https://baselgovernance.org/sites/default/files/2018-12/biog_working_paper_06.pdf (дата звернення 20.09.2024 р.)

42. Trinchera T. Confiscation and asset recovery: Better tools to fight bribery and corruption crime. *In Criminal Law Forum*. Vol. 31, №. 1. 2020. P. 49-79.

43. Sazandrishvili G. Asset tokenization in plain English. *Journal of Corporate Accounting & Finance*, *31*(2). 2020. P. 68-73.